

Catechetische bezinning over de eucharistie - Joris Polfliet

1. Het vertrekpunt: wat gebeurt er in de eucharistie?

1.1. Wat gebeurt er in de eucharistie?

Hetzelfde als in de andere sacramenten: het gaat in de liturgie steeds om de levende samenspraak en ontmoeting tussen God en zijn Volk. Er wordt tot uitdrukking gebracht waar de kerkgemeenschap van leeft: de *steeds hernieuwde verbondenheid met God en Jezus Christus, door de Heilige Geest*. In de liturgie richten de christenen zich altijd vanuit hun geloof tot God die ze de Bron van alle leven noemen, en tot Jezus Christus, hun Herder en Voorganger. Ze vragen er telkens opnieuw Gods Levenskracht, zijn Geest.

De bedoeling van de viering van de liturgie (en dus ook van de eucharistie) is dat wij opgenomen worden in de verbondenheid met God. Onze relatie met Hem wordt er tot uitdrukking gebracht, en precies dankzij die uitdrukking wordt ze ook gevoed en gesterkt. De eucharistie is dus, net als de andere sacramenten een bijzondere *ontmoetingsplaats met God, Vader, Zoon en Geest: Christus doet ons door de gave van zijn Geest delen in de liefde van de Vader*. In telkens andere omstandigheden van het leven, krijgen mensen er de kans om te gaan delen in het leven van God zelf.

1.2. De dynamiek van het liturgisch gebed

De namen van de drie goddelijke personen: “Vader, Zoon en Geest”, bepalen eigenlijk de hele dynamiek van het christelijk liturgisch gebed: in de liturgie bidden we meestal *tot de Vader, door en met de Zoon en in de Geest*. Het is belangrijk om deze dynamiek in de liturgie te ontdekken en de viering ervan te leren beleven als een heel gevarieerde dialoog tussen onszelf als verzamelde gelovigen en de Vader, de Zoon en de Geest.

Bidden tot de Vader...

God staat in de bijbel dus aan het begin van alles: Hij is de bron van alle leven en liefde, die ook ons met zijn scheppend Woord tot leven heeft geroepen. Daarom richt het liturgisch gebed zich meestal tot *God de Vader*: onze dankbaarheid, lofprijzing en smeking zijn uiteindelijk tot Hem gericht. Het Eucharistisch dankgebed is hiervan een goed voorbeeld. We spreken er altijd tot de Vader, zelfs tijdens de instellingswoorden, wanneer de priester de gebaren en woorden van Jezus herneemt. Daarmee willen we immers ook de Vader oproepen om de grote liefde te gedenken van zijn Zoon. Ook de andere gebeden, uitgesproken door de voorganger, zijn in principe tot de Vader gericht. Af en toe is er een – betekenisvolle – uitzondering, en spreken we Jezus Christus aan, zoals op 24 december: “*Kom spoedig en talm niet, Heer Jezus...*”

... met en door de Zoon ...

Ook al richten we ons wezenlijk tot God de Vader tijdens de liturgie, toch draagt zij in zich ook het Bijbelse besef van zijn verborgenheid: “*Niemand heeft God ooit gezien...*” (Joh 1, 18). Het is nooit vanzelfsprekend om te bidden tot Diegene die ons begrip ver te boven gaat. Daarom doen we in het liturgische gebed steeds weer een beroep op Jezus Christus, en bidden we “*door Hem, en met Hem en in Hem*”. In de rooms-katholieke liturgie is de brugfunctie van Jezus Christus een belangrijke vooronderstelling. Hij is het die ons door de gave van zijn Geest laat

delen in de liefde van de Vader: “... maar de eniggeboren God, die nu rust aan het hart van de vader, hij is de gids en de weg geweest” (Joh 1, 18). Door zijn zelfgave tot op het kruis heeft Jezus de kloof tussen God en de mensen overbrugd. Dankzij de verrijzenis - het antwoord van de Vader op het leven en het trouwe getuigenis van de Zoon - leeft Christus nu bij de Vader als onze advocaat en pleitbezorger: “Hij is de hemel zelf binnengegaan om er nu, voor onze zaak, bij God present te zijn” (Hebr 9, 24).

Vanuit deze rol als Herder en “Bruggenbouwer”, wordt Jezus Christus in het liturgische gebed af en toe rechtstreeks aangesproken. Hét voorbeeld hiervan is het “*Heer, ontferm U*” bij het begin van de eucharistie. Maar bij het evangelie zeggen we ook bijvoorbeeld: “*Lof zij U, Christus*”. Zo spreken we onze vreugde uit omdat we Hem opnieuw aan het Woord mogen horen. En vlak voor de communie bidden we Hem om de eerste vrucht van zijn verrijzenis: “*geef vrede in uw naam en maak ons één...*”

... en in de Geest

Jezus erkennen als de Levende is al méér dan mensenwerk: “*niemand kan zeggen ‘Jezus is de Heer’, tenzij door de heilige Geest*” (1 Kor 12, 3). Uiteindelijk is het alleen de Liefdeskracht van God zelf die de band mogelijk maakt tussen het Pasen van Jezus en ons eigen leven. Daarom wordt in de liturgie telkens weer Gods Geest ingeroepen: om ons het leven, sterven en verrijzen van Jezus in herinnering te brengen, om ons te laten delen in zijn verrijzenisleven en ons met zijn kracht te bezielen. In het hart van alle sacramentele vieringen zal dan ook steeds op één of andere manier klinken: “Vader, zend uw Geest”. Alleen op Pinksteren bidden we rechtstreeks tot Gods Geest, met de indringende vraag: *Kom, Heilige Geest, vervul de harten van uw gelovigen en ontsteek in hen het vuur van uw liefde*. Dit gebed om de Geest is belangrijk om ons als kerkgemeenschap niet al te zelfverzekerd op te stellen: wij hebben nooit greep op de aanwezigheid van Christus en de Liefde van God. Dit zijn altijd gaven, waar we bescheiden én vrijmoedig om mogen vragen.

2. De opbouw van de eucharistie

Maaltijden zijn belangrijke momenten in een gezin. Rond de tafel wordt het leven gedeeld in goede en kwade dagen. De belevenissen op school, het werk met zijn vreugden en zorgen, de ontmoetingen met vrienden, collega’s of burens: er komt van alles ter sprake. Aan tafel wordt er gelachen maar ook soms ruzie gemaakt. Er wordt geluisterd en gereageerd, er wordt gediscussieerd en er worden afspraken gemaakt. Zeker op bijzondere feestdagen kan een maaltijd met het gezin, de familie of vrienden een kans zijn om de onderlinge verbondenheid uit te drukken en te voeden. Het zijn momenten waarop we de vreugde en dankbaarheid om de vriendschap kunnen delen: “We zijn blij dat we samen zijn”.

Zo gaat het ook in de eucharistie. Daar vieren we immers onze dankbaarheid en vreugde omdat God met ons het leven wil delen. Ook daar komen de vreugden en zorgen van het leven ter sprake, ook daar wordt er geluisterd en gesproken. We vieren er onze verbondenheid met God en met elkaar, als leden van één zelfde gezin, als “broers en zusters”. We danken God om zijn liefde en trouw, en zingen tot Hem: “We zijn blij dat we samen zijn”. We laten Hem aan het woord komen en spreken ook zelf ons hart voor hem uit. Bij dat alles is Jezus Christus onze voorganger en gids. Ja, de eucharistie is als een familiefeest, waar de onderlinge verbondenheid wordt gevierd en gesterkt. En zoals bij een feest ontmoeten we elkaar niet alleen in woord en wederwoord, we gaan ook samen aan tafel.

Een dubbele tafel

Hiermee is meteen al de basisstructuur van de eucharistie aangegeven. We spreken ook wel eens, met een beeld, van een dubbele tafels: de tafel van het Woord en de tafel van het Brood. Aan beide tafels wil God ons voeden met wat we nodig hebben om volop leven te vinden. Ze horen nauw samen, en de volgorde ervan is niet toevallig. Ook in het gewone leven is het gemakkelijker om aan tafel te gaan met mensen die je al hebt leren kennen, door er mee te spreken en naar hun levensverhaal te luisteren. Maar de volgorde van beide tafels drukt bovendien ook een wezenlijk kenmerk van ons geloof uit. De Bijbel spreekt over een God die ons uit eigen beweging aanspreekt, die ons “roept” om naar Hem te luisteren. Reeds in het Eerste Testament, te beginnen met Abraham, is dit de rode draad van het Bijbelse verhaal: God zoekt zich een plaats waar Hij kan zeggen wat Hem ter harte gaat, waar mensen zich laten raken door zijn Woord, en antwoorden op zijn uitnodiging om vanuit de liefde te gaan leven. Dat is eigenlijk de bedoeling van het eerste deel van de eucharistie, de “dienst van het Woord”. De opbouw ervan wil ertoe bijdragen dat de dialoog tussen God en zijn Volk opnieuw gestalte krijgt.

2.1. De openingsriten: we maken ons klaar ...

“*In de naam van de Vader en de Zoon en de heilige Geest*”: deze woorden die het kruisteken begeleiden zijn de eerste woorden die de priester uitspreekt tijdens de eucharistie. Ze laten al aanvoelen dat we niet zomaar als gelijkgezinden in eigen naam samenkomen. Gelovig gezien, gaat het om een “samen geroepen worden”. Door wie dan? Door de Vader, die altijd weer mensen wil verzamelen, en door de Zoon, de verrezen Heer Jezus Christus. Hij is de eerste die handelt in de eucharistie: Hij gaat de gemeenschap voor in het gebed en spreekt haar toe, Hij zal ook het brood opnieuw breken en delen.

Daarom staan we ook recht tijdens het intredelied en de intredeprocessie: we drukken er mee uit dat we in Gods aanwezigheid willen verschijnen, dat we Hem en zijn Zoon willen ontmoeten.

De Bijbelse groet geeft al aan wat we van Godswege mogen verwachten: genade en vrede!

De gemeenschap komt dus onder leiding van de verrezen Heer samen om voor God te gaan staan. Met God omgaan is echter nooit vanzelfsprekend. Niemand heeft Hem ooit gezien, en bovendien: wie in waarheid voor God gaat staan, krijgt weet van zijn eigen kleinheid en beperktheid. Vandaar de schuldbelijdenis: we erkennen vóór God dat we zwakke mensen zijn die deel hebben aan het kwaad.

Vandaar ook de aanroeping van de Kyrie-litanie: “*Heer, ontferm U over ons*”: we verwelkomen Christus zelf in ons midden en vragen dat Hij zijn barmhartigheid toont aan ons en heel zijn schepping.

Op zon- en feestdagen volgt daarna de hymne “Eer aan God in den hoge”, waarin we de Vader en de Zoon toezingen. Lofprijzing en smeekgebed wisselen er elkaar af.

De bedoeling van de “openingsritus” wordt stilaan duidelijk: de gemeenschap open en ontvankelijk maken voor Gods genezende Liefde, de samengekomen gelovigen helpen om zich met hun hart en verstand tot God te richten. Dit loopt uit op de uitdrukkelijke oproep van de priester om de houding van het gebed aan te nemen: “*Laten wij bidden*”. In de gebedsstilte die volgt krijgen de mensen enige tijd om inderdaad hun hart echt open te stellen voor God.

Het persoonlijke gebed wordt daarna door de voorganger samengevat in het openingsgebed, dat hij in naam van allen tot de Vader richt. De gemeenschap antwoordt met het “Amen”. Nu is het hart van de aanwezigen hopelijk genoeg open en klaar om te luisteren. Want er is Iemand die ons iets wil zeggen.

2.2. De liturgie van het Woord: ... om te luisteren...

In de eucharistie lezen we de Schrift niet als een geschiedenisboek, dat verhalen vertelt over hoe het vroeger was. Op het einde van de Schriftlezingen klinkt vaak de uitdrukking: “Woord van de Heer”. Inderdaad: we lezen die oude Bijbelverhalen vanuit het geloof dat God ons daarin ook vandaag een levend Woord toespreekt. Zoals Hij vroeger Abraham, Mozes, Jeremia, en zovele anderen heeft aangesproken, zo spreekt Hij vandaag zijn Woord ook tot ons. De liturgie steunt hierbij trouwens op het Bijbelse vertrouwen in de kracht van Gods Woord: wanneer God zich tot de mensen richt met zijn Woord kan er werkelijk iets gebeuren en veranderen, als tenminste die mensen zich voor dat Woord willen openen ...

Zoals vroeger zovele gelovigen hun hart hebben proberen open stellen om echt te luisteren naar wat God vraagt, zo doen wij het dus nu.

De Schrift is als een brief, waarin Hij zich tot ons richt, een boodschap van de Heer, een oproep om Hem te leren kennen. (Belgische bisschoppen, *God ontmoeten in zijn Woord*, 2008, nr. 7).

Het is pas in de liturgische woorddienst dat de Schrift haar uiteindelijke doel bereikt: luidop verkondigd worden binnen de verzamelde kerkgemeenschap. Gods Woord zit als het ware in de Bijbeltekst verscholen. Het is er in aanwezig, verhuld, ‘diepgevroren’, gestold door de tijd. De liturgie is de plaats waar dat Woord opnieuw kan ontdooien, en ons kan aanspreken. Daar wordt het opnieuw een levend Woord, tot ons gericht. Het wordt weer ‘eetbaar’, het kan genuttigd en gekauwd worden. Het wordt weer voedsel om van te leven.

‘Mensenkind, eet wat u voorgehouden wordt, eet deze boekrol op en richt dan het woord tot het volk van Israël.’ Toen opende ik mijn mond en Hij gaf me die boekrol te eten. Hij zei: ‘Mensenkind, laat uw lichaam deze boekrol die Ik u geef opnemen en verzadig u ermee.’ Ik at dus de boekrol op: ze smaakte zo zoet als honing. (Ez 3, 1-3).

De liturgische ‘proclamatie’ is dus op zich al een symbolische handeling: de ‘dode’ letters van de Schrift worden dankzij de menselijke stem weer een ‘levend’ Woord. De gemeenschap wordt er door uitgenodigd om in een wederzijdse relatie tot God te gaan staan: God keert zich naar de mens, en de mens keert zich tot God. (ICL, *Gids voor lectoren*, 2016, pp. 5-6)

In de lezing uit het Evangelie proberen we ook de stem van de verrezen Christus te beluisteren. De liturgie drukt dit uit in een mooi samenspel van symbool, woord en gebaar, in de tweede processie, met het evangelieboek: terwijl we God lof toezingen met het “Alleluia”, staan we recht. De diaken brengt het evangelieboek aan, begeleid door de misdienaars met brandende kaarsen, en bewierookt het. De gemeenschap beantwoordt zijn aankondiging (“*Uit het Evangelie van onze Heer Jezus...*”) met een begroeting van de Levende Heer: “*Lof zij U, Christus*”.

Eigenlijk komt het er dus op neer dat we tijdens de dienst van het Woord proberen te luisteren naar wat God ons wil zeggen. Dat vraagt altijd een zekere inspanning, want luisteren is nooit gemakkelijk. Bovendien staan er in het Evangelie ook woorden te lezen die niet zomaar

samenvallen met onze spontane reacties en overtuigingen: er is ook sprake van bekering, we worden opgeroepen tot inzet, zelfgave en vergeving. Telkens weer worden we uitgenodigd om niet vast te blijven hangen aan onze eigen ideeën, maar om met Gods ogen naar de wereld en de mensen te kijken. Het lezingenrooster in het lectionarium wil ons daarbij helpen. Het presenteert ons doorheen het jaar de belangrijkste passages uit Gods verhaal met Israël, Jezus en de jonge kerk. Het verhindert dat we blijven steken in onze eigen opvattingen en lievelingsthema's, en laat God toe om zich uit te spreken.

's Zondags voorziet het lectionarium drie lezingen. In de tijd door het jaar staat de tweede lezing los van de andere lezingen. Maar op de feesten en in de sterke tijden zijn de drie lezingen op elkaar afgestemd. Na de lezingen uit de Schrift volgt de homilie. Dit is een belangrijke element in de dienst van het Woord, omdat daarin juist een antwoord wordt gezocht op de vragen: "Wat wil de Heer ons vandaag doorheen deze verhalen zeggen? Wat is zijn belofte aan ons? Waartoe nodigt Hij ons uit? Waartoe roept Hij ons op?". In de homilie moet duidelijk worden dat het Evangelie iets zegt over ons leven, hier en nu. Het beluisterde Woord wordt er geactualiseerd en toegepast op onze situatie. Ze probeert te duiden hoe de gemeenschap vandaag de verbondenheid die God aanbiedt, kan beleven en concreet maken. Ook in de homilie gaat er om dat de stem van de levende Heer weerklinkt en ons binnen voert in zijn verrijzenisleven.

...en te antwoorden

In een goed gesprek mogen beide gesprekspartners zich uitspreken. Zo ook in de eucharistie. We luisteren niet alleen naar wat God ons wil zeggen, we reageren ook op zijn woord en vertellen ook wat ons ter harte gaat. De antwoordpsalm is al een eerste manier waarop we antwoord geven op Gods Woord dat we hebben beluisterd. Vele generaties, en ook Jezus zelf, hebben in de psalmen woorden gevonden om hun geloof voor God uit te spreken. Ze zingen van dankbaarheid, vreugde en vertrouwen, maar spreken ook verdriet uit, wanhoop, woede en vragen van allerlei aard. Ook voor ons blijven de psalmen een schat om uit te putten.

Na de homilie volgt op zondagen en feestdagen de geloofsbelijdenis. Hier gaat het er niet om dat men zelf verwoordt "wat men gelooft". Wel is zij een antwoord op de vraag: "Geloof jij in God, Vader, Zoon en Geest?". De inhoud van de geloofsbelijdenis moet dus niet uitgevonden worden. De vraag is om de universeel erkende verwoording van het geloof van de Kerk te beamen.

In de voorbede wenden we ons met onze eigen woorden tot God. We leggen Hem voor wat er in ons leeft aan vreugde en dankbaarheid, aan zorgen en verdriet. Maar ook hier gaat het niet alleen en allereerst om onszelf. Ons gebed is een dienst aan alle mensen: we bidden voor de grote noden van wereld en de kerk, voor speciale groepen van mensen, vooral voor hen die op één of andere manier te lijden hebben. We bidden ook voor hen die ons dierbaar zijn, en we vragen dat God aan allen zijn nabijheid toont.

In de voorbete zal duidelijk worden of we de boodschap van de Schrift werkelijk in ons opnemen en of we ons samengeroepen weten als vertegenwoordigers van de hele mensheid. Ze vormen de afsluiting van het eerste deel van de eucharistie, waarin de ontmoeting tussen de Heer en zijn Volk gestalte heeft gekregen in dialoog, stilte en zang. In het tweede deel wordt deze ontmoeting verder gezet en verdiept, rond het altaar en de tekens van brood en wijn.

Verwerkingsvragen:

1. “De eucharistie is een bijzondere ontmoetingsplaats met God, Vader, Zoon en Geest”. Kan jij de eucharistie (reeds) beleven als een ontmoeting met God? Wat helpt jou daarbij? Wat maakt het moeilijk?
2. Zijn er elementen uit de liturgie van het Woord waarvan de betekenis en de bedoeling voor jou nog onduidelijk zijn?
3. “Tijdens de eucharistie lezen we de Schrift niet als een tekst, maar als een actueel en levend Woord van God”. Wat is er volgens jou nodig opdat de aanwezigen de Schrift zo zouden kunnen ervaren?
4. “De lector leent zijn of haar stem aan de woorden uit de Schrift, opdat Gods Woord door de verzamelde gemeenschap beluisterd en herkend kan worden” (*Gids voor lectoren*). Ken jij een goede lector in je parochie? En waarom is hij of zij een goede lector?

2.3. De eucharistische liturgie

Nog sterker dan in het eerste deel van de viering wordt nu duidelijk waarom we spreken van “eucharistie”, “dankzegging”. De thematiek van de vreugdevolle dankbaarheid komt op verschillende manieren naar voren.

De opbouw van de “dienst van de eucharistie” volgt eigenlijk de handelingen van Jezus tijdens het laatste avondmaal: *Toen Hij werd overgeleverd en vrijwillig zijn lijden op zich nam, nam Hij het brood, sprak de dankzegging uit, brak het en gaf het zijn leerlingen* (Eucharistisch gebed II C). De kerk toont zich hier als het “Lichaam van Christus”: in gehoorzaamheid aan de opdracht van Jezus – “Doet dit tot mijn gedachtenis” – stelt ze opnieuw de gebaren die Jezus heeft gesteld, opdat zijn werkzame aanwezigheid in onze wereld aan het licht zou kunnen komen.

2.3.1. “Hij nam het brood”

Net als bij het laatste avondmaal brengen we eerst de gaven aan voor de maaltijd en maken we de tafel klaar. Dat gebeurt bij voorkeur door de gelovigen zelf, in een processie met de gaven. Want het gaat om meer dan het ‘dekken van de tafel’.

Terwijl de priester het brood en de wijn op het altaar plaatst, spreekt hij twee korte zegengebeden uit. Ze geven een eerste motief aan waarom we in de eucharistie God uitdrukkelijk danken. We danken Hem om de gaven van ons leven en de schepping. Het brood en de wijn op het altaar zijn daarvan het symbool. Ze verwijzen naar alles wat we nodig hebben om *als mens* te leven: de nodige materiële dingen natuurlijk, maar ook alle “voedsel” waardoor een mens pas echt kan open bloeien: genegenheid, vriendschap, erkenning, hoop,... Zo brengen we, samen met het brood en de wijn, eigenlijk alles waar we van leven op het altaar, om het voor God te brengen en het aan Hem aan te bieden. Is dat niet het beste bewijs om te erkennen dat we dit alles hebben gekregen?

Uit Christian Salençon, *Catéchèses mystagogiques pour aujourd’hui. Habiter l’eucharistie:*

Op zich zegt het feit dat het brood *aangebracht* wordt al veel over de betekenis ervan. Want als het brood niet meer dan een louter noodzakelijk ‘ingrediënt’ zou zijn om de viering verder te kunnen zetten, dan bestaan er wel andere – eenvoudiger – manieren om het op het altaar te krijgen. Waarom *brengen we* dus dit brood aan, langzaam bovendien en met een zekere

plechtstatigheid, en niet zo maar op een drafje? Waarom dan nog door de middenbeuk, goed zichtbaar voor de hele gemeenschap? We kunnen bezwaarlijk zeggen dat het om een kostbaar geschenk gaat dat in al zijn weergaloze schittering getoond moet worden aan de aanwezigen. Een beetje brood en een beetje wijn: het zijn gaven die zeer bescheiden ogen, althans voor wie met wereldse ogen kijkt. Bovendien hebben we ze eigenlijk van God zelf gekregen, want in werkelijkheid zijn het de vruchten van de schepping die ons door God werd toevertrouwd. Maar het brood dat aangebracht wordt is wel degelijk ons dagelijks brood. Een paar mensen hebben het in processievorm tot bij het altaar gedragen, maar het is aangeboden door de hele gemeenschap.

Eenmaal de gaven aangebracht plaatst de diaken het brood en de wijn op het altaar, met respect en een zekere waardigheid. Want, eerlijk gezegd, het is dan al geen ‘gewoon’ brood en geen ‘gewone’ wijn meer. Het brood op het altaar draagt dan al het leven van elk van ons in zich. Het is brood van leven, van ons eigen leven, van het leven van de hele mensheid, het draagt het hele universum in zich (Teilhard de Chardin). Het brood dat in processie naar het altaar werd gebracht, is mijn leven en dat van alle anderen dat aangeboden werd. In de liturgie klinkt het: ‘de vruchten van de aarde en het werk van onze handen’.

Vrucht van de aarde

We hebben geoogst wat groeide zonder dat we ernaar hebben moeten omkijken. Of de mens nu slaapt of waakt, ‘nacht na nacht en dag na dag, ontkiemt het zaad en schiet het op, zonder dat hij weet hoe. Vanzelf draagt de aarde vrucht, eerst de groene spriet en dan de aar, dan het graan in de volle aar.’ (Mc 4, 27-28)

Het brood is het symbool bij uitstek van ons leven. Het symboliseert de gaven die ons geschonken zijn, te beginnen bij het allergrootste geschenk: het leven zelf. ‘Van zijn volheid hebben wij allen ontvangen, genade op genade’, lezen we bij Johannes (Joh 1, 16). Bij Paulus klinkt het: ‘Wat hebt u dat u niet gekregen hebt? (1 Kor 7): een levenspartner, vrienden, kinderen, alles wat we dag aan dag nodig hebben om van te leven, troost in dagen van pijn en duisternis, gedeelde vreugde in zorgeloze tijden. Brood brengt ons naar de kern van ons leven, naar het meest essentiële, naar datgene wat en diegenen die wij elke dag ontvangen. Hoe zou ons leven eruit zien zonder?’

Wanneer de priester zegt: ‘Gezegend zijt Gij, God, Heer van al wat leeft; uit uw milde hand hebben wij het brood ontvangen’, antwoordt de verzamelde gemeenschap: ‘Gezegend zijt Gij, God, in alle eeuwen.’ Het zijn woorden waarmee de gelovigen hun erkentelijkheid uitdrukken jegens de schenker van alles. Wie anders dan God schenkt ons het leven? Van wie anders komt de liefde waarmee wij, mensen, elkaar beminnen? ‘Elke goede gave, elk volmaakt geschenk daalt neer van boven, van de Vader van de hemellichten.’ (Jak 1, 17). Daarom bidden gelovigen de Vader: ‘Heer, geef ons dat brood dan, voor altijd.’ (Joh 6, 34), dit brood dat ‘uit de hemel neerdaalt’ (Joh 6, 33), dit manna (Ex 16) zonder welk geen leven mogelijk is.

Werk van onze handen

Het brood mag dan wel de vrucht van de aarde zijn, zonder menselijke inspanningen zou het geen vorm krijgen. Dat klinkt ook door in de liturgie: ‘vrucht van de aarde en werk van mensenhanden’. Het leven dat we kregen is niet louter een ontvangen gave. Het is ook de vrucht van onze arbeid. We hebben ons moeten inzetten, werken, inspanningen leveren opdat de gave ontvangen, onderhouden en ontvouwd kan worden. Het leven is een wonderlijk, broos

geschenk. Het vraagt veel zorg en eerbied om het tot volle wasdom te brengen, en dat is op zich ook weer een ander wonderlijk geschenk: dat het leven toevertrouwd is aan onze zorgen. Daartoe moeten we veel en soms zware inspanningen leveren: hoeveel moeite kost het niet om met ontlukend en opgroeiend leven op weg te gaan, om rechtvaardig en standvastig te zijn, om het alle ruimte te geven en er toch te zijn? De liefde is een wonderlijk Godsgeschenk, maar ze heeft menselijke zorg nodig, dag na dag, nacht na nacht. Ze vraagt om aandacht en fijngevoeligheid.

Het brood van het leven is neergedaald uit de hemel en gekneet door onze handen. Het is onmogelijk om eucharistie te vieren zonder brood en wijn; zonder het leven van mensen, ons leven, dat van de Kerk. En niet alleen zonder ons leven of dat van de Kerk, maar evenmin zonder dat van de *'velen'*: van de andere gelovigen; van de mensen die nog onwetend zijn; van hen die weten maar onverschillig zijn. Want dit sacrament is niet voor ons wanneer het niet tegelijkertijd ook voor die *velen* is, als *'une messe sur le monde'* die de hele schepping omarmt. Het zijn woorden die we zorgvuldig moeten overdenken en bewaren: *'voor u en voor velen'*.

De collecte is eigenlijk niet bedoeld voor eigen noden, maar een teken van solidariteit met hen die in nood zijn. En wat met aanbrengt, moet men ook echt afgeven ...

Gebed over de gaven

2.3.2. *"Hij sprak de dankzegging uit"*

Het eucharistisch dankgebed vormt een kernstuk in de viering van de eucharistie. Opnieuw wordt hier in taal en tekens de uitwisseling en dialoog uitgedrukt tussen God en zijn Volk, met Jezus Christus als brugfiguur. Ook hierin gaat Hij voor, als Hogepriester en Voorspreker. Nu wordt zijn aanwezigheid in ons midden echter op een andere manier uitgedrukt dan tijdens de woorddienst: toen ging het er om dat Hij ons zijn woord van verlossing toesprak en ons uitnodigde tot geloof. Nu komt Hij in ons midden in tastbare tekens, om ons te voeden en om zich op een heel intieme manier met ons te verenigen.

De bedoeling van het eucharistisch gebed wordt al aangegeven in de uitnodiging die er het vertrekpunt van vormt: *"Brenge wij dank aan de Heer, onze God"*.

De tekst wil uitdrukken *waarvoor* de kerkgemeenschap God wil danken, en *hoe* ze dat doet. In de loop van het gebed blijken brood en wijn niet alleen de symbolen te zijn van het goede in de schepping en ons leven dat we hebben gekregen. Ze gaan uitdrukkelijk verwijzen naar Jezus van Nazaret. Op de avond voor zijn dood heeft hij aan zijn leerlingen over het brood en de wijn gezegd: "Dit is mijn lichaam en mijn bloed", wat zoveel betekent als "Dit ben ik zelf". Hiermee komen we bij het belangrijkste motief om te danken: we zeggen God dank omdat Hij ons in Jezus Christus heeft getoond hoe radicaal en onbegrijpelijk groot Zijn liefde voor ons wel is. Jezus van Nazaret heeft in zijn manier van spreken en handelen laten zien wie God is, en wat échte liefde is: je leven niet krampachtig alleen voor jezelf houden, maar delen met anderen, ook al snijdt dit in je vlees. Omdat Jezus zo'n uniek beeld is van God, is de eucharistie ook uitdrukkelijk de gedachtenis van zijn leven, zijn lijden en levensoffer, zijn dood én zijn verrijzenis. Jezus Christus wordt gevierd en beleden als de Levende Heer, die omwille van zijn trouw en zijn liefde niet in de dood is gebleven, maar door God tot nieuw leven is opgewekt.

In de manier waarop het eucharistisch dankgebed wordt gebeden, zou voelbaar moeten worden dat het eigenlijk de Levende Christus is die ons voorgaat in de dankzegging. De Kerk sluit zich

in geloof aan bij het dankgebed van haar Herder en Voorganger, om zich ook aan te sluiten bij zijn zelfgave.

Eén gebed, drie krachtlijnen

Het eucharistisch gebed vormt één dynamisch geheel met een logische opeenvolging van verschillende thematieken. Reeds in de oudste teksten vindt men de heel Bijbelse aaneenschakeling van lofprijzing, dankzegging en smeekgebed. Op het einde monden ze weer uit in lofprijzing en dankzegging (doxologie). Dat is de eerste golfbeweging, die in de verschillende versies van het eucharistisch gebed terugkeert.

Daarnaast zijn er nog twee andere lijnen die het gebed doorkruisen: eerst en vooral de lijn van verleden over heden naar de toekomst. Anderzijds de overgang van de gedachtenis van de historische Jezus naar de vraag om de actualisering van zijn aanwezigheid in zijn eucharistisch Lichaam en Bloed, en tenslotte de bede dat de vierende gemeenschap mag uitgroeien tot zijn levend “kerkelijk” Lichaam.

Met deze drie krachtlijnen in het achterhoofd, kunnen we nu de opeenvolging van de verschillende elementen in detail overlopen.

Het eucharistisch gebed zet in met de prefatie (vrij vertaald: ‘uitgesproken voor Gods aanschijn’), waarin de toon van lofprijzing en dankzegging centraal staat. Deze lofprijzing mondt uit in een lied waarin we samen met heel de schepping de heiligheid van God bezingen, het Heilig. Als er één plaats is waar er vreugde moet doorklinken, is het wel hier.

Het *Heilig* is een goed voorbeeld van het Bijbelse karakter van de liturgie: het bestaat uit twee delen, die aangepaste Bijbelcitataten zijn: Jes. 6,3 (cf Apoc 4,8) is de hemelse proclamatie van Gods heiligheid. Het tweede deel, gebaseerd op Mat 21,9 - Mc 11, 9-10 (cf Ps 118, 25-26), is later toegevoegd: de christelijke messiaanse zegening vervangt de traditionele zegening van Gods aanwezigheid in de heilige tempel van Jeruzalem (cf. Ezechiël). Voor christenen is voortaan het heilige der heiligen het lichaam van Christus ... Het is daar dat God bij ons blijft, en niet alleen in ons midden, maar in ons. De God van de hemel is mens geworden in zijn Zoon, Hij geeft zich aan ons als voedsel, Hij maakt van ons zijn Tempel.

In het Heilig erkent men de grootheid van God, zijn heiligheid, zijn goedheid. De bevestiging daarvan vormen het vertrekpunt voor de voorganger om aan God de dubbele heiliging te vragen, van het eucharistisch en van het kerkelijk lichaam van Christus.

Na het *Heilig* volgt een eerste gebed om de Geest (epiclese) over de gaven van brood en wijn. Dit gebed is belangrijk, omdat het tenslotte niet de priester of de kerkgemeenschap zelf is die de aanwezigheid van Christus midden in zijn gemeenschap bewerkt: dat is het werk van Gods Geest. Hij stelt de gelovigen in staat om in de sacramentele tekens van brood en wijn de aanwezigheid van Christus te herkennen. Hij sterkt in hen het geloof dat de Heer in hun midden is om hen te laten delen in zijn verrijzenisleven.

Na de eerste *epiclese* verschuift het gebed plotseling, met het moment van de consecratie en de instellingswoorden: van de dialoog in het heden (Wij – U) gaat het gebed plots over naar een vertellen in het verleden (Hij-U). Inhoudelijk is deze “breuk” van groot belang: de kerkgemeenschap gedenkt wat Jezus heeft gezegd en gedaan op het Laatste Avondmaal, maar ze

verstaat dit als woorden en gebaren die de Verrezen Heer hier en nu opnieuw tot zijn kerk richt. Door de woorden van Jezus aan te halen, toont de kerk dat ze zich aangesproken weet door de opdracht die er in vervat ligt: als we eucharistie vieren, doen we dat omdat Jezus het ons gevraagd heeft: “*Doe dit tot mijn gedachtenis*”. De instellingswoorden brengen steeds weer het essentiële in herinnering: het gebaar waarmee Jezus aan zijn leerlingen zijn liefde tot het uiterste heeft willen tonen. Zo roepen ze ons op om ons bij Hem aan te sluiten en hetzelfde te doen.

Het volgende deel van het dankgebed, de anamnese of gedachtenis, is als het ware een ontplooiing van de voorafgaande opdracht om Jezus te gedenken. Er wordt uitdrukkelijk uitgesproken wat er met Jezus is gebeurd, meer bepaald dat hij voor de mensen geleden heeft, dat hij is gestorven, dat God Hem uit de dood heeft opgewekt. En het gaat daarbij niet louter om het “in herinnering brengen van het verleden”. We spreken over wat er met Jezus is gebeurd opdat het ook nu voor ons werkelijk zou worden. We gedenken zijn doortocht van dood naar leven opdat wij die doortocht ook in ons eigen leven zouden kunnen ontdekken en ervaren.

Daarom duikt hier ook de gedachte op van het offer en de zelfgave: de kerkgemeenschap spreekt haar bereidheid uit om haar Meester te volgen in het breken en delen van zichzelf. Ook hiervoor is de kracht van Gods Geest nodig. De tweede epiclese smeekt dan ook Gods Geest af over de verzamelde gemeenschap.

Na de twee grote strofen van lofprijzing en gedachtenis, loopt het dankgebed uit op een smeekbede. We vragen dat God de weldaden die Hij in het verleden aan Israël en in Jezus heeft getoond, ook vandaag zou voortzetten. Vandaar het gebed voor de Kerk en haar leiders: het drukt de verbondenheid uit van de plaatselijke gemeenschap met de hele wereldkerk, en met de gelovigen die ons in de tijd zijn voorgedaan. Daarom worden ook Maria en de apostelen genoemd, en wordt er gebeden voor de overledenen.

Tenslotte richten we ons vanuit het verleden en het heden naar de toekomst. Het gebed verwoordt de hoop en het vertrouwen dat het koninkrijk van God, waar we naar uitzien en waarvan we in het vieren van de eucharistie een eerste voorsmaak krijgen, eens werkelijk en volledig zal aanbreken: dat God ooit voor alle mensen zijn maaltijd aanricht waar volledig gevierd zal kunnen worden in blijdschap en vrede.

Het eucharistisch gebed wordt afgesloten met een doxologie, een lofprijzing van God. Zo wordt de cirkel rondgemaakt. Hierbij is ook het gebaar van de priester belangrijk. Het omhoog heffen van de gaven laat zien wat eigenlijk de bedoeling was van heel het gebed: aan God aanbieden wat we van Hem als kostbaarste geschenk hebben gekregen.

De gemeenschap bevestigt het gebed van de voorganger met het afsluitende Amen: “Ja, we sluiten ons aan bij het dankgebed en de zelfgave van onze Heer”!

2.3.3. “*Hij brak het en gaf het aan zijn leerlingen.*”

In een aaneenschakeling van woorden en gebaren wordt de dynamiek van het Eucharistisch gebed - groeiende verbondenheid met God en met elkaar – nu verder doorgetrokken. Centraal staat de uitdrukking van de gemeenschap (*communio*) met Christus en met elkaar als vrucht van het grote Dankgebed.

Het begint bij het Onze Vader. Dit gebed samen bidden is al een eerste manier om te “communiceren”: door het samen bidden van het grote dankgebed zijn de christenen verzameld

als broers en zusters rond Christus. We richten ons tot een God die vertrouwen inboezemt en die ons als christenen verenigt. Beide woorden zijn hierbij al belangrijk. De relatie met de Schepper is tegelijk een gemeenschappelijke relatie: we bidden het Onze Vader als een “familiegebed” van broeders en zussen. De inleiding laat ook hier weer de “brugfunctie” van Jezus Christus oplichten: “*Aangespoord door een gebod van de Heer en door zijn goddelijk woord onderricht, durven wij zeggen*”. Omdat Jezus Christus samen met ons bidt, durven we het aan om God vrijmoedig toe te spreken.

In het gebed om vrede richt de voorganger zich vervolgens tot Jezus Christus: Hij is het die door zijn zelfgave op het kruis vrede heeft gesticht. Hij laat ons er hier en nu opnieuw in delen. Dat is de betekenis van de vrede: “*De vrede van de Heer zij altijd met u*”. Het gaat om de eerste paasgave van de verrezen Heer (Cf. Joh. 20, 19). Maar deze gave komt tot ons doorheen de anderen én we worden uitgenodigd om ze zelf ook door te geven. Ook hier blijkt de onverbreekelijke band tussen de verbondenheid met God enerzijds en die met de mensen rondom anderzijds. De vrede ontvangen en doorgeven is een tweede manier om te communiceren.

Het breken van het brood is een bijzonder moment, dat de lijn van het dankgebed verder doortrekt. Het mag best wat tijd en aandacht krijgen, terwijl het *Lam Gods* gezongen wordt. Het gaat immers om iets wezenlijks: het gebroken brood en de gedeelde wijn vertellen ons hoe Jezus Christus heeft geleefd en wat zijn “engagement” is geweest: niets minder dan zijn eigen leven breken en delen voor de mensen. Ze tonen wat het einddoel is van het danken en gedenken tijdens de eucharistie: dat allen die meevieren, groeien in die liefde die Christus heeft voorgeleefd, door zelf hun leven te breken en te delen voor anderen.

Drie Bijbelcitatoren gaan de communie nog vooraf:

Zalig die genodigd zijn aan de maaltijd des Heren (Cf. Apk. 19, 9). In het boek Openbaring gaat het over de bruiloft van het Lam: bij de communie krijgen we al een voorsmaak van dit bruiloftsmaal.

Zie het Lam Gods, dat wegneemt de zonden der wereld (Joh. 1, 29). Deze woorden, waarmee Johannes de Doper Jezus aanwijst, vatten de rijke Bijbelse thematiek van het lam samen (het paaslam én het lam waarover sprake is in de liederen van de Lijdende Dienaar).

Heer, ik ben niet waardig dat Gij tot mij komt, maar spreek en ik zal gezond worden (Cf. Mt. 8, 8; Lc. 7, 6). Hier kruipen we als het ware in de huid van de Romeinse honderdman, die ondanks alles uiting geeft van zijn groot vertrouwen in Jezus.

De communieritus loopt uit op de processie waarin iedereen uitgenodigd wordt tot de persoonlijke ontmoeting met Christus in het Eucharistisch brood en de beker met wijn. Het moment van de communie – een hoogtepunt in de viering – drukt uit dat de Heer zelf ons voedsel wil zijn op die weg: Hij komt naar ons toe, we ontmoeten Hem daar op een heel persoonlijke, intieme manier. Hij geeft zich opnieuw aan ons, opdat wij meer op Hem zouden gaan gelijken. Wie “Amen” zegt bij de communie, wordt opgeroepen om zelf het “Lichaam van Christus” te worden dat hij of zij ontvangt (Augustinus). En omdat we allemaal een stukje krijgen van één en hetzelfde brood, is de communie ook uitdrukking van de onderlinge verbondenheid en solidariteit. We worden opgeroepen om ook samen, als kerkgemeenschap, het levende ‘lichaam van Christus’ te vormen dat zich breekt en uitdeelt voor de wereld.

Tijdens of na de communie kan er een lied gezongen worden. Daarnaast is er ook tijd voor stil

persoonlijk gebed, om wat men met de mond heeft ontvangen ook in het hart een plaats te geven. Dit moment wordt door de voorganger afgesloten met het gebed na de communie.

2.4. De slotriten

Met de zending om zelf het “lichaam van Christus” te vormen, keren we op het einde van de viering terug naar het dagelijkse leven: daar zal het “breken en delen uit liefde” concreet moeten worden. Voor de laatste keer klinkt de Bijbelse zegenwens: “*De Heer zij met U*”. Hij drukt uit waar het in de eucharistie voortdurend om te doen was: de verbondenheid met de Heer. Hijzelf stuurt ons uit als zijn leerlingen, gesterkt met zijn vrede.

En het laatste antwoord van de gemeenschap is: “*Wij danken God*”... eucharistie!

Verwerkingsvragen:

1. Zijn er elementen uit de eucharistische liturgie waarvan de betekenis en de bedoeling voor jou nog onduidelijk zijn?
2. Wat helpt er jou om je tijdens het eucharistisch gebed aan te sluiten bij het gebed van de priester die voorbidt? Wat maakt het moeilijker?

3. Hoe kunnen we zelf actief en vruchtbaar deelnemen aan de viering?

Het is niet omdat mensen fysiek aanwezig zijn in de viering, dat ze er ook werkelijk aan “deelnemen” met hun geest, hun aandacht en hun hart. De bedoeling van de liturgie is dat we met heel onze persoon (geest én lichaam) betrokken zijn op de viering, met al onze zintuigen. Er wordt ook van ons een ‘werkelijke tegenwoordigheid’ gevraagd.¹

- We kunnen ons dus de vraag stellen: hoe staat het met onze ‘werkelijke tegenwoordigheid’? We zeggen wel: “Wij zijn met ons hart bij de Heer”, maar is dat ook zo? En we kunnen deze zin nog als volgt uitbreiden: “Wij zijn met heel onze persoon – hart, geest, lichaam - bij de Heer.” Want in de liturgie speelt de ontmoeting met de onzichtbare God zich af via een ritueel, waarbij de zintuigen en het menselijke lichaam in actie (moeten) komen.
- De vraag naar onze actieve deelname wordt nog concreter vanuit twee andere vragen:
 1. *Willen we meedoen?* Dat wil zeggen: ben ik echt bereid om mijn aandacht te richten op het liturgische gebeuren, om actief mee te vieren met mijn hart, mijn ogen, mijn oren, mijn lichaam, mijn hele persoon? In onze vieringen ontmoeten we toch regelmatig mensen die dit eigenlijk niet wensen en die weinig inspanning leveren om echt mee te vieren...

¹ Cf. Cor Traets, in zijn mooie artikel “Over de presentia realis”, in: *Tijdschrift voor liturgie*, 87, 2003, p. 224: “Christus komt – ook in de eucharistie – *aan ons* tegenwoordig opdat wij meer en meer tegenwoordig zouden zijn *aan Hem*. Aan Hem, én aan wat Hij van ons verwacht: dat wij in zijn voetsporen zouden treden, Hem zouden navolgen in zijn overgave aan de Vader en aldus ook in zijn dienstbaarheid aan de mensen. In deze *wederzijdse tegenwoordigheid* vindt de *presentia realis* haar volle verwerkelijking.”

2. *Mogen we meedoen?* Krijgen we ook de kans om actief mee te vieren? Mogen we meezingen, mogen we rechtstaan, mogen we antwoorden, mogen we knielen, ... Ook hier zijn er plaatsen waar de gemeenschap soms in de rol wordt geduwd van passieve (zittende!) toeschouwer.

- Actief deelnemen aan de viering veronderstelt dus een innerlijke én zintuiglijke betrokkenheid bij de viering: het gaat om mee bewegen, mee zeggen en bidden (met de mond), mee zingen, mee stil worden, mee bidden (met het hart).²

Opgelet: het gaat dus niet om een louter ‘uiterlijk’ deelnemen. Het is tegelijkertijd noodzakelijk om actief bij onszelf de spirituele grondhoudingen te cultiveren die nodig zijn om vruchtbaar aan de eucharistie te kunnen deelnemen:

1. Geloof in God als een werkzame aanwezige kracht: “de heilsgeschiedenis gaat verder, en wij krijgen er deel aan.” (Verbond)
2. Geloof dat God ons in tastbare, zintuiglijke tekens nabij komt. (Schepping en incarnatie)
3. Zich leren toevertrouwen aan het ‘spel van de zintuigen’ en het verwijzende karakter van de liturgie ernstig nemen.
4. Nederigheid: niemand is meester van de liturgie. Laat ik me invoegen in een groter geheel?

4. Hoe andere mensen helpen om in de eucharistie thuis te komen?

- Door zelf actief, bewust en met geloof mee te vieren! Als ik er zelf toe kom om de eucharistie te beleven als een ontmoeting met Vader, Zoon en Geest, en als ik zelf weet wat ik doe en wat er gebeurt, dan zal dit niet ‘verborgen’ blijven voor anderen. Ons lichaam liegt niet!
- Er is nood aan liturgische catechese, in de eerste plaats buiten het kader van de liturgische vieringen zelf.³ Pastorale verantwoordelijken klagen wel eens dat “de mensen niets meer weten” over het geloof en de liturgie. Paradoxaal genoeg beperkt de liturgische catechese zich op vele plaatsen echter tot het inlassen van duidingswoorden tijdens vieringen. In onze huidige context is er duidelijk meer nodig. Elementaire catechese over de betekenis en opbouw van de eucharistie, de andere sacramenten, de basishoudingen van het gebed, is vandaag een grote uitdaging.

In deze liturgische catechese gaat het ook niet alleen om het geven van uitleg en informatie over bepaalde aspecten en onderdelen. Uitleg geven over de betekenis van symbolen, gebeden, handelingen en structuren, is slechts vruchtbaar voor de groei van het geloofsleven, als mensen ook leren ontdekken dat zich precies in het zichtbare, zintuiglijke spel van de liturgie de geheimvolle ontmoeting afspeelt tussen de Vader, de Zoon, de Geest en de mensen. De echte uitdaging is: *mensen naar de liturgie leren kijken met de ‘ogen van hun hart’, zodat ze de zichtbare tekens werkelijk gaan beleven als de wegen waarlangs de liefde, de verzoening, de vrede, de genade van God ons tegemoet komen.*

² Voor de concrete en gedetailleerde uitwerking hiervan, zie: J. Polfliet, “De kunst van het vieren”, in: *Tijdschrift voor liturgie*, 92 (2008), pp. 133-146.

³ Voor een meer uitvoerige behandeling van deze thematiek, zie: Joris Polfliet, “Thuis komen in liturgie en geloof ... door woord en daad”, in: A. Goossens, J. Lamberts, J. Polfliet, *Liturgie. Huldeboek voor Peter D’Haese o.p.*, 2007, pp. 181-201.

In dit verband verwijst men vaak naar de ‘mystagogische catechesen’ van de kerkvaders, die de pasgedoopten willen leren kijken “met de ogen van het hart”.

Sacramentum Caritatis stelt in nr. 64 (onder de titel “mystagogische catechese”):

“De mystagogische catechese moet niet zozeer informatie bieden als wel de gevoeligheid van de gelovigen weer opwekken en stimuleren voor de taal van tekenen en gebaren die samen met het Woord de ritus vormen.”

En even hoger klinkt het: we moeten er “zorg voor dragen dat bij de gelovigen een diepe overeenstemming bestaat tussen de innerlijke gesteldheid en de gebaren en woorden. Als die overeenstemming er niet is, lopen onze vieringen gevaar dat ze, hoe levendig ze ook mogen zijn, afglijden naar ritualisme. Daarom moet er gezorgd worden voor een educatief programma dat de gelovigen in staat zal stellen persoonlijk te beleven wat er wordt gevierd.”

De realisatie van dit ‘educatief programma’ is niet zo moeilijk als het soms lijkt. Het kan heel eenvoudig beginnen met het voorleggen van enkele vragen aan elke gelovige: “Ken je de betekenis van de gebaren die we stellen en van de woorden die we spreken in de liturgie?”, “Besef je wat je doet wanneer je viert?”, “Herken je in de tekens en gebaren de liefde van Vader, Zoon en Geest voor jou?”.

➤ *Ars celebrandi* voor de voorgangers en allen die een taak opnemen in de liturgie.

“De beste catechese over de eucharistie is de goed gevierde eucharistie zelf”

(*Sacramentum Caritatis*, nr. 64)

Iedereen die in de liturgie een taak opneemt zou zich regelmatig volgende vragen moeten stellen:

- Hoe kunnen we zó vieren dat de eucharistie ook echt beleefd kan worden als de plaats waar Jezus Christus ons binnenleidt in de ontmoeting met de levende God?
- Hoe help ik mijn broers en zusters in het geloof om doorheen de tekens en gebaren van de liturgie de aanwezigheid van de Vader, van Jezus Christus en de Heilige Geest op het spoor te komen?
- Hoe dien ik het gezamenlijk gebed?
- Hoe bevorder ik de ontmoeting tussen God en deze mensen, door mijn manier van spreken, zingen, bewegen of stil worden?